

שמיטה בגנים ובכתות יסוד – צו פיוס, החינוך המשלב

מבוא

בחינוך המשותף מתחנכים בצוותא ילדים בעלי אורחות חיים שונים – דתיים, מסורתיים וחילוניים. שנה"ל הנוכחית, שנה"ל תשע"ה, היא שנת שמיטה. מאחר והחינוך המשותף משלב ילדים ממשפחות השומרות על מצוות השמיטה וילדים שאינם שומרים מצווה זו, בחרנו להביא תמצית של ההשפעות של שנת השמיטה על העבודה החינוכית, כחלק ממערך ההנחיה הפדגוגית של צו פיוס במסגרות החינוך המשותפות. ההצעה כוללת הצעות לפעילות במסגרות החינוך שהמוקד בהן הוא 'שמיטה סמלית' וכן הפניות לאתרים היכולים להעשיר את הידע והעשייה החינוכית.

התכנים מיועדים לילדי וילדות גן וכתות היסוד א'-ב'.

בברכת שנה טובה – צוות צו פיוס, הנחיה פדגוגית, החינוך המשותף

המקורות בתורה:

וְשֵׁשׁ שָׁנִים תִּזְרַע אֶת-אֲרָצְךָ; וְאֶסְפַּתְּ אֶת-תְּבוּאָתָהּ. וְהַשְּׁבִיעַת תִּשְׁמַטְנָה וְנִטְשָׁתָהּ, וְאָכְלוּ אֲבִינִי עִמָּךְ, וְיִתְּרָם תֹּאכַל חֵיט הַשָּׂדֶה; כֹּן-תַעֲשֶׂה לְכַרְמְךָ, לְזִיתְךָ. [שמות, כ"ג]

וַיְדַבֵּר ה' אֶל-מֹשֶׁה בְּהַר סִינִי לֵאמֹר. דַּבֵּר אֶל-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם, כִּי תֵבֹאוּ אֶל-הָאָרֶץ אֲשֶׁר אָנִי נֹתֵן לָכֶם - וְשָׁבַתָה הָאָרֶץ שְׁבַת לֵה'. שֵׁשׁ שָׁנִים תִּזְרַע שָׂדֶךְ, וְשֵׁשׁ שָׁנִים תִּזְמַר כַּרְמְךָ; וְאֶסְפַּתְּ אֶת-תְּבוּאָתָהּ. וּבַשְּׁנָה הַשְּׁבִיעִת, שְׁבַת שְׁבַתוֹן יְהִי לָאָרֶץ - שְׁבַת לֵה': שָׂדֶךְ לֹא תִזְרַע, וְכַרְמְךָ לֹא תִזְמַר. אֶת סְפִיחַ קִצְיֹרְךָ לֹא תִקְצֹר, וְאֶת-עֵנְבֵי נְזִירְךָ לֹא תִבְצֹר: שְׁנַת שְׁבַתוֹן יְהִי לָאָרֶץ. וְהִיְתָה שְׁבַת הָאָרֶץ לָכֶם לֶאֱכֹלָה - לָהּ, וְלַעֲבָדְךָ וְלַאֲמָתְךָ; וְלַשְׂכִּירְךָ, וְלַתּוֹשֵׁבְךָ, הַגֵּרִים עִמָּךְ. וְלִבְהֶמְתְּךָ וְלַחַיָּה אֲשֶׁר בְּאֲרָצְךָ: תִּהְיֶה כָל-תְּבוּאָתָהּ לָאָכֹל. [ויקרא כ"ה]

מהי שמיטה

על-פי התורה סדר השנים נחלק למחזורים בני שבע שנים וכל שנה שביעית היא שנת שמיטה, בה שומט החקלאי את אדמתו, אינו מעבד אותה והתוצרת שייכת לכלל. זוהי מצווה התלויה בארץ, כלומר – מקיימים אותה רק בארץ ישראל. שנת השמיטה מחייבת שינוי באורח החיים של אנשים השומרים מצוות: הן ביחס לצמחיה: לשתילה, גיזום, לעציצים ולגינה. הן ביחס לפירות וירקות ובעיקר לשאריות שלהם.

חומר רקע:

- [שמיטה](#) באתר מקרא גשר
- [שמיטה בויקיפדיה](#)
- [עלון הדרכה מפורט לגינה](#) – משרד החקלאות

היתר מכירה

פתרון הלכתי המאפשר לחקלאים בא"י להמשיך ולהתקיים גם בשנת השמיטה. ההיתר דומה למכירת החמץ בפסח – האדמות נמכרות לגוי וכך ניתן להמשיך ולעבדן.

ההיתר ניתן למושבות הראשונות בא"י, בזמן העלייה הראשונה, משום שהיה חשש שכל עמלם ירד לטמיון והם לא יוכלו להמשיך והתפרנס מחקלאות. **ההיתר עורר פולמוס חריף** בין רבנים שונים – חלקם צידדו בהיתר וחלקם התנגדו לו בתוקף. למעשה, הפולמוס מתקיים עד היום כאשר הרבנות הראשית ורבנים ציונים תומכים בהיתר מכירה ובכך מאפשרים את המשך קיומם של חקלאים גם בשנת השמיטה.

ערכי השמיטה וערכי החינוך המשותף

- **שיתוף:** מצוות השמיטה יוצרת **מציאות של שיתוף** – הקרקע והפירות אינם רכושו הבלעדי של החקלאי, אלא הם 'נשמטים' מאחזקתו ועומדים לרשות כל החפץ בכך.
- **דאגה לחלש:** מצוות שמיטה מדגישה את הדאגה **לחלשים בחברה** – 'וְאָכְלוּ אֶבְיֹנֵי עַמְּךָ'.
- **קשר בין אדם לאדמה:** השמיטה מאפשרת **קשר שונה בין האדם לאדמה**, ובין יצורי הבריאה **כולם** – האדמה ויבולה ועומדים לרשות האדם ובעלי החיים.
- **שמירה על הבריאה:** השמיטה מבטאת יחס של הערכה וחשיבות לבריאה ולהמשך קיומה - **הקרקע נחה** – 'וְשָׁבְתָה הָאֲרֶץ שְׁבֹתָ לַה' – ואינה מנוצלת צרכיו של האדם.
- **שוויון:** בנוסף, שנת השמיטה יוצרת מציאות של **שוויון** – הן העשיר והן העני יכולים ליהנות מהפירות במידה שווה.
- **הלכה למעשה:** כאמור, העיסוק בשמיטה בחינוך המשותף נובע מהצד המעשי הקיים במצווה זו ובא לידי ביטוי בחיי היום-יום של מסגרת בה שותפות משפחות דתיות המקיימות את מצוות השמיטה הלכה למעשה.
- **בנוסף, ערכי מצוות השמיטה הם ערכים הקשורים לעולמו החינוכי של החינוך המשותף:** שכן, בבסיס החינוך המשותף נמצאים ערכי השוויון, הקהילתיות, הסולידריות החברתית, הקשר למקום – לארץ ולאדמה, לתרבות היהודית והעברית, וליבוי הפנים שבה; ביחס לשנת השמיטה ערכים אלו באים לידי ביטוי הן בקיום שמיטה הלכה למעשה והן בעיסוק בצד הסמלי של השמיטה – שיתוף, אחווה, קהילתיות והנכונות לשמוט בעלות ולבטוח בכך שהשפע יחולק בין הילדים באופן ראוי גם במציאות של שיתוף ואמון.

צילום: YU-bin

שנת השמיטה והעבודה החינוכית בחינוך המשותף:

הלכה למעשה:

- **הגינה והעציצים** – בשנת השמיטה מותר לטפח צמחים קיימים אך אין לשתות צמחים חדשים. מאחר והשנה ראש השנה הוא בסוף ספט' כדאי להזדרז ולהכין גינה כבר עתה – מאחר ולא תהיה אפשרות לעשות זאת בהמשך שנה"ל זו. לגבי עציצים, שהם בגדר 'מצע מנותק מהקרקע' – אפשר לגדל אותם בשנת שמיטה אך יש לשתול לפני שנת השמיטה.
- **תחזוקת גינה ועציצים:** מותר לעשות מלאכות שימנעו נזק ניכר לצמח או לפרות, אך מדובר רק בפעולות הכרחיות: השקיה [רצוי בצמצום], קטיף פרות, קטיף פרחים. מלאכות המשביחות את הגידול – אסורות, ויש לדאוג לעשותן לפני שנת השמיטה, כגון: דישון הקרקע, ריסוס, תמיכת בגזעים ובענפים, הוצאת עשבים שוטים ביד וכד'.
- **פירות וירקות** – פירות וירקות שגודלו בא"י בשנה השביעית קדושים בקדושת שביעית. הם מיועדים למאכל, למאור ולסיכת הגוף [כגון קרמים וכד'].
- **שאריות של פירות וירקות** - מאחר ואלו פירות המיועדים לאכילה, אין לזרוק אותם לאשפה, אלא להניח אותם במקום בו הם ירקבו מעצמם – מומלץ להכין לצורך העניין 'כלי שמיטה' ובו לזרוק שאריות של פירות וירקות. מותר להשליך גרעינים וקליפות קשות שאינם ראויים למאכל. ניתן גם לתת אותם למאכל בהמה.
- **קומפוסט** - מותר להניח בתוך בור קומפוסט את שאריות אוכל הקדושים בקדושת שביעית כשהם עטופים בשקית נייר, לאחר מכן אפשר גם להניח שכבת עפר על הבור. וכשהכול ירקיב אפשר גם להשתמש בו כזבל אורגני.

צילום: mafleen

פעילות לשנת שמיטה – פעילות משותפת לכלל הילדים:

- הכנת גינה לפני שנת השמיטה ותחזוקה שלה בהתאם להלכות שמיטה.
- היכרות עם שנת השמיטה באמצעות סיפור - סיפור קצר לשנת השמיטה בתוספת פעילות – [שמוטי ואגם](#).
- פעילות סמלית המדגישה את ערכי השמיטה – שיתוף, אחווה, שמיטת בעלות, סולידריות חברתית, קהילתיות ודאגה לחלש.
- שיתוף הורים: שיתוף וידוע ההורים הוא חשוב. מומלץ לקיים פעילות משותפת, קהילתית, סביב ערכי השמיטה: פעילות חסד וצדה, 'זמן שמיטה' משותף בו הורים וילדים נמצאים יחד בגן/בכיתה ובוחרים במשותף, כל משפחה בנפרד, כיצד ובמה לעסוק בזמן השמיטה.
- לוח שמיטה: מומלץ להכין 'לוח שמיטה' ובו תמונות, חוויות ותזכורות מהפעילות בנושא, וכן מידע שוטף להורים.

הצעות לפעילות שמיטה סמלית:

ארוחה משותפת

- קביעת מועד קבוע בו תערך ארוחה משותפת של כלל ילדי הגן/ הכתה. לדוגמה - ניתן לקבוע את ארוחת יום שישי כארוחה משותפת. בארוחה זו כל ילד/ה מביא/ה את הארוחה לשולחן משותף, עליו סועדים הילדים בצוותא. כל ילד/ה בוחרת מזון מהשולחן המשותף – לאו דווקא המזון אותו הביא/ה מהבית.
- הדרגתיות ותיווך: הכנת ארוחה משותפת וקיומה דורש תיווך והנחיה של הצוות החינוכי – בשיחה על שנת השמיטה, בדיון עם הילדים על הארוחה המשותפת לפני התחלת הפעילות - מה דעתם על הרעיון, מה עלול להקשות על הפעלתו, מה נוכל לקבל ממנו וכד'. בנוסף מומלץ לקבוע כללים לארוחה שכזו – היכן מניחים כל פריט, כיצד בוחרים וכד'. לאורך הפעילות, ובעיקר לאחר הארוחות הראשונות, מומלץ לקיים שיחה נוספת עם הילדים ולשמוע את חוויותיהם מהארוחה המשותפת, הצעות שלהם לתוך רפלקציה והעצמת השיתוף כהנהגות חיובית.
- שיתוף הורים: מומלץ ליידע את ההורים ולשתף אותם ברעיון שמאחורי הארוחה המשותפת, וכן לקבוע פריטים ספורים שהילדים מביאים, על-מנת לא ליצור אי נעימות. לדוגמה: פרי אחד, ירק חתוך אחד וכריך אחד.
- לוח שמיטה: מומלץ לצלם את הארוחות המשותפות ולשתף בתמונות הילדים בלוח שמיטה בגן/בכיתה.

ארון ציוד משותף

- העיקרון דומה לעיקרון של ארוחה משותפת, אך הוא חלק משגרת הגן/כיתה בכל יום ולאורך השנה כולה:
- הילדים מביאים את הציוד הנדרש לכיתה, ושומרים אותו בארון ציוד משותף. ניתן לקרוא לו 'ארון שמיטה' ואף לכתוב זאת בשלט ולקשט את הארון בציורי הילדים.
- ילד שזקוק לציוד מקבל אותו מהארון המשותף, מתוך אמון והתחשבות הדדית: הילדים לוקחים רק את הציוד הנדרש להם, מחזירים לארון עודפים ודואגים להביא ציוד חדש במידה והחומר נגמר או הציוד אבד.
- **תיווך והנחיה:** גם כאן, כמו בארוחה המשותפת, נדרשת עבודה הכנה ותיווך עם הילדים וכן תחזוק הפעילות, העצמה של הילדים המשתפים פעולה ו'יישור קו' מדי פעם, תוך דיון מכבד עם הילדים. גם העברת מסרים חיוביים בין הילדים ועוד. קישוט הארון יכול להעשות בכמה מוקדים לאורך השנה, כאשר הציורים משמשים להכרת הטוב ולהודיה לחברים, ל
- **לוח שמיטה:** לוח שמיטה יכול לעזור בשמירה קבועה על הארון ותכולתו

קופת שמיטה

- קופת הצדקה הכיתתית יכולה להפוך ל'קופת שמיטה' בשנה זו, כאשר הכסף הנצבר מוקדש למטרה הקשורה לערכי שנת השמיטה.
- ניתן להסתייע בכסף למען פעילות רווחה שעושים הילדים למען הקהילה בה הם חיים – בתיווך ובשיתוף פעולה עם גורמים מקומיים.

זמן שמיטה

- שעה שבועית בה 'שומטים' את מסגרת הלימודים ומקדישים אותה לזה, לשהייה בצוותא, למנוחה ולמשחק.
- 'זמן שמיטה' מתאים בעיקר לילדי ביה"ס, פועלים על-פי מסגרת זמן קבועה.
- 'זמן שמיטה' הוא הזדמנות להביא משחקים, לשחק במשחקי קופסא בקבוצות, לערוך בכיתה פינת יצירה, פינת קריאה ואפילו כריות ומזרון, למעוניינים במנוחה.

צילום: Nikki McLeod

פרשת השבוע

פרשת 'משפטים' וכן פרשות **'בהר'** [בחוקות] הן הפרשות העוסקות במצוות השמיטה. בפעילות פרשת השבוע מומלץ להתייחס לנושא השמיטה.

לקריאה –

- אתר עתים 123 – פרשת משפטים - ['נושאים וערכים בפרשה'](#).
- אתר עתים 123 – פרשת בהר – [נושאים וערכים בפרשה, פרשנות והעשרה](#).
- אתר גלים – פרשת בהר – [מבט לפרשה](#).

חומרי עזר ללימוד הלכות שמיטה בקבוצת התפילה:

- **ילידים:** אתר לימודי וחוויתי לילדים מכון התורה והארץ - [על דיני שמיטה](#)
- שימו לב שבאתר סרטוני הסבר ומשחק לימודי על גידול עציצים ועל מושגי יסוד בשמיטה – [לחצו כאן](#). סרטוני הסבר נוספים – [כאן](#).
- **לצוות החינוכי:** הסבר קצר ותמציתי על המלאכות המותרות בגינה ועל המלאכות האסורות – [אתר משתלת וונדי](#).
- **לצוות החינוכי** – חומרי לימוד והעשרה: שמיטה [באתר מת"ל](#)

פעילות קהילתית בשמיטה

- **'זמן שמיטה קהילתי'** - ניתן לקיים פעילות קהילתית סביב השמיטה – 'בנק זמן' בו חברים וחברות בקהילה 'תורמים' שעה עבור הכלל, או תורמים שעה של התמחות שלהם וכל מי שנדרש לשעה כזו יוצר איתם קשר [שיעור פרטי, שעת סיפור, הפעלה, לימוד, ייעוץ וכד']
- **פעילויות לשנת שמיטה** - [אז איפה אתם בשמיטה? – שמיטה ישראלית](#): קטלוג סדנאות, סיורים ורעיונות לעשייה לשנת השמיטה: ברוח ערכי השמיטה וכן הצעות לפעילויות קהילתיות, לסיורים לילדים ולאמנה קהילתית ברוח שנת השמיטה.
- לערב קהילתי – [שירון שמיטה](#).
- **לימוד בית מדרשי** – הצעות ללימוד בנושא שמיטה [באתר טבע עברי](#).
- **להתנדבות ועשייה** – הצעות [באתר שמיטה ישראלית](#).

צילום: urimland